

Inhoud

Inleiding – Het wonder van de ontwikkeling	10
I Nog maar pas op de wereld	13
– TUSSEN GEBOORTE EN 1 MAAND	
• Fijn om in een draagdoek te liggen 13 • Graag tegen moeder of vader aan 14	
• Geluiden 14 • Liever een bademmer dan een groot bad 15 • Borstkrabbel 15 • Te kalmeren met zachte tikjes 16 • Graag gewiegd worden 16 • Schrikreflex 17	
• Stapreflex; steunreflex 17 • Grijpreflex 18 • Voortdurend bewegen 18 • Ongericht kijken 19 • Dezelfde psychologische ontwikkeling 19 • Eigen persoonlijkheid 20	
• Behoeftes 20 • Huilen 21 • Taalontwikkeling: huilen en ademen 22 • Zuigen en drinken 22 • Tong uitsteken 23 • Geen zelfstandig persootje 24 • Duimen 24 • Zichzelf krabben; geen idee van het eigen onderlijf 25 • Zelfbeeld als een plant 25	
2 De eerste glimlach	27
– TUSSEN 1 EN 4 MAANDEN	
• Staren 27 • Bewegingen met de blik volgen 28 • Horen en zien met elkaar in verband gebracht 28 • Luisterspelletjes 29 • Zithouding en onderlijf bekijken 30 • Blijven knijpen 30	
• Glimlachen 31 • Duidt de eerste glimlach op herkenning? 32 • Graagtes 32 • Verschillende manieren van huilen 33 • Zuigelingenmassage 34 • Meewerken en corrigeren 34 • Met geluidjes spelen 35 • Alles draait om de mond 35 • Geen grijppogingen 35 • Niet naar een handje kijken 36 • Geen verkenning van de omgeving 36 • Vraag-en-antwoord-spelletjes 37	
• Stemming overnemen 38 • Totale betrokkenheid 38	
3 Grijpgrage handjes en brabbelende mondjes	40
– TUSSEN 4 EN 8 MAANDEN	
• Grijpen naar wat je ziet 40 • Eerst ernaast grijpen, dan gericht pakken 41 • Er gaat een wereld open 41 • Kijken naar wat je voelt 42 • Het onregelmatige brabbelen 42	
• Wegtrekken van een doek over het hoofd 42 • Uit het oog, uit het hart 43 • Het zichzelf prettig maken 44 • Prettige dingen zelf in de hand hebben 45 • Iets vervelends stoppen of weigeren 45 • Magisch denken en handelen 46 • De klakproef 47 • Toveren	

- met een touwtje 48 • Geen begrip van wat een hindernis is; de speenproef 48
 • De flesproef 49 • Eigen handjes en voetjes als speelgoed 50 • Imiteren 50
 • Jij als voorwerp 51

4 De eerste gehechtheden

– TUSSEN 8 EN 12 MAANDEN

53

- Hindernis verwijderen 53 • Dieptebesef 54 • Kruipen, schuiven, tijgeren 55 • Jouw hand als middel 55 • De touwtjesproef 56 • Allerlei soorten regelmaat 57 • Gehechtheden 58
 • Vertrouwde voorwerpen en gebruiken 59 • Angst voor vreemden 60 • Terugzoeken van verdwenen voorwerpen of personen 60 • De flesproef 61 • Kiekeboe 61 • Gevoel voor humor 62 • Kruip-krijgertje 63 • 'Nederlands' en regelmatig brabbelen 63 • Werktuiglijk meelachen 64 • Kinderkamerwoordjes 64 • Mens als voorwerp 65

5 'Pak ik het wel, pak ik het niet?'

– TUSSEN 1 JAAR EN 1 JAAR EN 3 MAANDEN

66

- Variëren 66 • Derde dimensie 67 • Staan en lopen 67 • Kortdurende interesses 68
 • Naar plaatjes kijken 69 • Wijzen 69 • Geluiden nadoen 70 • Zoeken 70 • Aanreiken 71
 • Afstand bewaren 72 • De jonge verkenner 73 • Een touwtje als trekmiddel 73 • Op één ding tegelijk letten 74 • De eerste verjaardag 75 • Effecten teweegbrengen 75
 • Zichtbare lichaamsdelen 76 • Terugzwaaien 76 • De eerste stap naar het schrijven 77
 • Onhandigheden 77 • Zelfbezingen 78

6 Aandacht delen

– TUSSEN 1 JAAR EN 3 MAANDEN EN ANDERHALF

80

- Een instrument tussenschakelen 80 • Iets aan elkaar meedelen door te wijzen 81 • Hulp inwinnen 81 • Met een potlood een spoor achterlaten 82 • Gissen en missen 82 • Openen van een boek 83 • Losstaan en loslopen 84 • Stapelen 84 • Taalontwikkeling 85 • Zoeken van verdwenen voorwerpen 86 • Voorkeuren 86 • Wensen vasthouden 87
 • Woedeaanvallen 88 • Eenheden en gehelen 89 • Baron von Münchhausen 90 • Waar is dat kindje in de spiegel gebleven? 91 • Uitnodigen 92

7 Het echte praten begint

– TUSSEN ANDERHALF EN 1 JAAR EN 10 MAANDEN

93

- Elke dag nieuwe woorden 93 • Los van direct waarnemen en handele 94 • Uitgesteld imiteren en symbolische voorwerpen 95 • De eerste fantasieën 96 • Naar jezelf kijken vanuit een punt buiten je 97 • 'Wie is dat in de spiegel? Ikke!' 98 • 'Appel' staat voor alles op de fruitschaal 99 • 'In' kan 'in' én 'uit' betekenen! 100 • Gebaren 101 • Leren door goed

te kijken en te luisteren 102 • De woorden 'ja' en 'nee' 102 • Met tekens aangeven wat je wel of niet wilt 103 • 'Meehelpen' 104

8 'Laura ook!'

- TUSSEN 1 JAAR EN 10 MAANDEN EN 2 JAAR EN 2 MAANDEN **106**
- De eerste opsommingen 106 • 'Ook' en 'nog' 107 • 'Nogge keer!' 108 • Locomotief en wagon; paard en wagen 108 • De nopperproef 109 • Vormenstoof 110 • De eigen naam 110 • Geen tijdbesef 112 • Besef van verandering 113 • Eerste zinnestukjes 114
  - Van 'woef' naar 'hond' 115 • De eerste vragen 116 • Naam noemen om aandacht te krijgen 117 • Met tekens aangeven wat je samen wel of niet wilt 117
  - Zelfverving als exemplaar 118

9 Het jongste verleden doet zich gelden

- TUSSEN 2 JAAR EN 2 MAANDEN EN 2 JAAR EN 7 MAANDEN **120**
- De eerste herinneringen 120 • De eerste verhaaltjes 121 • Te laat in de knikkerproef 122
  - Nu of nooit 122 • Eén pappa 123 • 'Ik heb soep gegeten' 124 • 'Appels' en 'peren' 125
  - 'Een banaan' en 'de banaan' 126 • 'Kleine hond' en 'hondje' 127 • De kleurnamen 128
  - Wie? Wat? Waar? Hoe? 128 • 'In de bus' en 'op de bus' 129 • Eénrichtingsverkeer 130
  - 'Ik vind dat een leuke beker' 131 • Het eerste telefoongesprek 132 • Alles is 'hetzelfde' 132
  - De dreumespuberteit 133

10 Je kind wordt psychologisch geboren

- TUSSEN 2 JAAR EN 7 MAANDEN EN 3 JAAR **134**
- Sorteren 134 • 'Zelfde' 136 • Besef van de nabije toekomst 136 • 'Strakjes' en 'eerst' 137
  - Om beurten 137 • 'Mamma zegt dat ...' 138 • 'Of' 138 • 'Maar' 139 • 'Voor' en 'aan' 139
  - 'Met' 140 • 'Het huis' in plaats van 'de huis' 141 • 'Hij' en 'zij' 142 • Woorden kloppend maken 143 • Het identiteitsbesef 144 • Persoonsverwisseling 145 • Tekenen 145 • De eerste geboden en verboden die bekliven 146

11 Je jonge peuter redeneert en verzint

- TUSSEN 3 JAAR EN 3 JAAR EN 9 MAANDEN **148**
- Redeneren van concreet naar concreet 148 • De eerste kleurplaten 149 • Natekenen van twee flesjes, I 150 • Het schrijven van de jonge peuter 152 • 'Lezen' van de eigen naam 153 • De kopieerproef, I 153 • Onderscheid naar mijn en dijn 156 • Onderscheid jongen-meisje 157 • 'Mijn mamma!' 158 • Boter-kaas-en-eieren, I 158 • Zelfportret van de jonge peuter 160 • 'Langer dan' 161 • 'Het glas dat...' 161 • 'Waarom? Waarom? Waarom? Wat? Waar?' 162 • Verzinnen 163

12 Je oudere peuter schrijft eigen letters

– TUSSEN 3 JAAR EN 9 MAANDEN EN 4,5 JAAR

164

• *Algemene conclusies trekken* 164 • *Verbanden leggen* 165 • *Kleurplaten juist nakleuren* 165 • *Natekenen van twee flesjes, 2* 166 • *De oudere peuter schrijft met eigen letters* 167 • *De typende oudere peuter* 169 • *De lezende oudere peuter vertelt na of fantaseert* 169 • *'Een reus is groter dan een kabouter!'* 170 • *De kopieerproef, 2* 171 • *Het woord 'tussen'* 171 • *Boter-kaas-en-eieren, 2* 172 • *Zelfportret van de oudere peuter* 174 • *Poep- en piesgrapjes* 174 • *De eigen leeftijd van de oudere peuter* 175 • *Klokkezen door de oudere peuter* 176 • *Het ordenen van de oudere peuter, 1* 178 • *Het ordenen van de oudere peuter, 2* 178 • *Eén werkelijkheid voor iedereen* 180 • *Moeite met de grote boodschap* 181

13 Je kleuter spiegelt letters en hakt woorden

– TUSSEN 4,5 JAAR EN 6,5 JAAR

182

• *Meerdere opvattingen naast elkaar* 182 • *Werkelijkheid en schijn* 183 • *Meer, evenveel of minder limonade?* 184 • *Meer, evenveel of minder klei?* 186 • *Langer, even lang of korter?* 186 • *Natekenen van twee flesjes, 3* 187 • *'Links' en 'rechts' volgens de kleuter* 189 • *De schrijfproef bij de kleuter* 189 • *Het schrijven van de kleuter* 190 • *De leesproef bij de kleuter* 191 • *De kleuter leest losse letters* 192 • *Klank- en vormspelletjes* 194 • *Klankspelletjes* 194 • *Vormspelletjes* 196 • *Boter-kaas-en-eieren, 3* 196 • *Het ordenen van de kleuter* 198 • *De kleuter telt goed* 199 • *De kleuter heeft geen getalsbesef* 200 • *Geen terugtellen* 201 • *Zelfportret van de kleuter* 202

– TOEGIFT: DE KLEUTER EN DE BASISCHOOL

203

• *De kleuter thuis voorbereiden op lees- en schrijfles* 203 • *Hoofdletters* 204 • *Geen alfabet* 205 • *Het kleuterhuis voor kleuters* 206 • *De kleuter is geen jong schoolkind; het tij is aan het keren* 207

14 Je kind is toe aan de typische schoolvakken

– TUSSEN 6,6 EN 8,6 JAAR

209

• *Evenveel limonade* 209 • *Evenveel klei* 210 • *Even grote afstand* 211 • *Behoud van evenwijdigheid* 211 • *Natekenen van twee flesjes, 4* 213 • *Bomen op hellingen; schoorstenen op schuine daken* 214 • *Het jonge schoolkind schrijft* 215 • *Het jonge schoolkind leest* 217 • *Boter-kaas-en-eieren, 4* 218 • *Boter-kaas-en-eieren, 5* 219 • *Het ordenen van het jonge schoolkind* 220 • *Het jonge schoolkind heeft getalsbesef* 221 • *Het jonge schoolkind telt terug* 221 • *Zelfportret van het jonge schoolkind* 222 • *Het jonge schoolkind telt onmiddellijk op* 223 • *Het jonge schoolkind trekt, onmiddellijk af* 224 • *Het jonge schoolkind*

reken ook boven 10 224 • Logisch doordenken 225 • 'Mamma, bestaat Sinterklaas echt?' 226 • Een uur duurt altijd even lang 227 • Klokkezen 228

– TOEGIFT HET LEESRIJPE KIND LEERT LEZEN; HET SCHRIJFRIJPE KIND LEERT SCHRIJVEN

230

• Leesrijpheid 230 • Het leesrijpe kind leert lezen 233 • Schrijfrijpheid 235 • Het schrijfrijpe kind leert schrijven 236

I5 De psychologische ontwikkeling en fasen

– BEGRIJPELIJK MAKEN; MISVERSTANDEN

237

• Wat is een fase? 237 • Drie mogelijke misverstanden over fasen 240 • Fasen zouden niet bestaan?! 243 • Voor wie nog meer achtergrondkennis wil 244

Inleiding

HET WONDER VAN DE ONTWIKKELING

Daar ligt dan je pasgeboren kindje op je schoot. Het is lief maar ook heel kwetsbaar want het kan bijna niets. Inderdaad, niet ‘niets’ maar ‘bijna niets’ want in de baarmoeder heeft je kind al wat geleerd zoals in hoofdstuk 1 in de paragrafen *Fijn om in een draagdoek te liggen* tot en met *Graag gewiegd worden* zal blijken. Toch is dat vrijwel niets in vergelijking met wat er nog gaat komen – een leeftijd als ‘1 jaar en 3 maanden’ staat er als 1;3:

- Vanaf 0;1 zal je kind glimlachen.
- Vanaf 0;4 zal je kind grijpen.
- Vanaf 0;8 zal je kind kruipen en ‘mamma’, ‘appap’ en andere brabbels laten horen.
- Vanaf 1;0 zal je kind geluiden van klokken, apparaten en dieren nabootsen: ‘Brrr’, ‘Boe’.
- Vanaf 1;3 zal je kind ergens naar wijzen en jouw aandacht daarvoor trekken.
- Vanaf 1;6 zal je kind echte woordjes gaan begrijpen en zeggen en zichzelf in een spiegel herkennen.
- Vanaf 1;10 zal je kind iets leuks eindeloos willen herhalen en zijn eigen naam gebruiken (Laura: ‘Wauwa doen’).
- Vanaf 2;2 zal je kind woorden als ‘ik’ en ‘de’ correct gebruiken en een besef hebben van het jongste verleden.
- Vanaf 2;7 zal je kind een besef hebben van de nabije toekomst en zich aan geboden en verboden houden.
- Vanaf 3;0 zal je kind mijn en dijn van elkaar onderscheiden en denken dat iets betekent.
- Vanaf 3;9 zal je kind poep-en-pies-mopjes leuk vinden en denken dat voor zijn naam staat.
- Vanaf 4;6 zal je kind een schoorsteen op een schuin dak zo () tekenen en ‘Bas’ geregeld als BA2 schrijven.

- Vanaf 6;6 zal je kind die schoorsteen zo () tekenen en 'Bas' altijd als BAS schrijven.

Je kwetsbare schootkind is over een jaar of zeven een zelfredzaam schoolkind! Alle genoemde en nog andere vermogens waarover je kind in de loop van de jaren gaat beschikken, grijpen op elkaar in en bouwen op elkaar voort. Om maar iets te noemen: Als Bas met 7;2 zijn naam als BAS schrijft, heeft hij naar een pen of potlood gegrepen, wat hij vanaf 0;4 kon, en weet hij dat hij Bas heet, wat hij al vanaf 1;10 wist.

Alles bij elkaar is dit het wonder van de psychologische ontwikkeling. Die gaan we nu in veertien hoofdstukken schetsen – voor elke fase één hoofdstuk want tot een jaar of acht doorloopt je kind veertien fasen. Over het fasebegrip gaan we het kort in hoofdstuk 15 hebben, maar nu al moet het duidelijk zijn dat leeftijden als 0;4, 1;6 en 3;9 ruwe gemiddelden zijn. 0;4 kan voor '3 tot 5 maanden' staan, 1;6 voor 'tussen de eerste en tweede verjaardag' en 6;6 voor 'tussen 4,5 en 8,5 jaar'. Het gaat namelijk niet om de leeftijden waarop een kind naar de volgende fase gaat, maar om de volgorde tussen de verschillende vermogens. Een mooi voorbeeld daarvan is het schrijven.

Eerst komt Bas' schrijven van zijn naam als , dan als , dan als BAƧ en tot slot als BAS. Iedere keer is het wat moeilijker en wordt er dus wat meer van hem gevraagd:

- In maakt Bas krabbel op krabbel en doet hij geen poging om figuren te maken.
- In maakt hij wel figuren maar die staan nog niet voor klanken: de middelste letter van zijn naam, , gebruikt hij ook als eerste letter van Katja, de naam van zijn zusje.
- In BAƧ staan de letters wel voor klanken: 'B' voor de b-klank zoals twee keer in 'bijbaan', 'A' voor de a-klank zoals twee keer in 'afdak' en 'Ƨ' voor de s-klank zoals twee keer in 'spons'. Maar dan spiegelt hij de 'S' geregeld.
- In BAS spiegelt hij geen letters meer.

Dit boek is een bewerking van mijn boeken GROEIENDERWIJS; *psychologie van 0 tot 3 jaar* en NAAR SCHOOL; *psychologie van 3 tot 8 jaar*. Ze zijn bedoeld voor mensen die beroepsmatig met kinderen werken, zoals leer-

krachten in de onderbouw van de basisschool. Daarom besteed ik in beide boeken vrij veel aandacht aan de verklaring van het ontstaan van allerlei vermogens. Dat gebeurt niet in VAN SCHOOTKIND TOT SCHOOLKIND. Daardoor is dit boek veel gemakkelijker te lezen dan die twee eerdere boeken. Mocht je toch het naadje van de kous willen weten, dan kun je dus in die twee andere boeken terecht.

VAN SCHOOTKIND TOT SCHOOLKIND is bedoeld voor jou als ouder die de ontwikkeling van haar of zijn kind wil volgen aan de hand van verschijnselen die in de loop van de jaren opkomen. Zo zul je meer van die ontwikkeling zien dan zonder dit boek. Het zal je plezier in het opgroeien van je kind vergroten en verdiepen. Vooral de eerste jaren vraagt je kind veel tijd en energie voor de verzorging: voeden, wassen, brengen en halen en nog veel meer. Vaak schiet de lol in je kind als zich ontwikkelend mensje er dan een beetje bij in. Dit boek voorkomt dat: een kind opvoeden is gewoon ook heel leuk!

Overigens vatten we het woord ‘schootkind’ wat breder op dan ‘kind dat graag op schoot zit’; ook een kind dat af en toe bij je op schoot ligt, noemen we een schootkind.

Om het niet alsmaar over ‘het kind’ te moeten hebben, schrijf ik meestal over Bas en Laura. Het zijn fantasiekinderen. Ik laat ze dingen doen en zeggen, die zo goed mogelijk de onderzoeksresultaten van anderen en van mezelf weergeven.

Amsterdam, november 2017

EWALD VERVAET

Angst voor vreemden

Regelmaat en gehechtheden leiden er ook toe dat Laura vanaf nu een poosje angstig op een vreemde reageert. Dit kan variëren van een pruillip via dichter tegen jou aankruipen tot keihard huilen. Als een vreemde haar benadert, weet ze immers nog niet dat die haar ook zou kunnen verzorgen en ook leuke spelletjes met haar zou kunnen doen. Vandaar dat je vreemden het beste kunt aanraden vanaf enige afstand bijvoorbeeld kiekeboe met haar te doen – vanachter het kleed van de tafel waar je bij zit, of vanachter de tas die je bij je hebt. Laura weet dan wat voor vlees ze in de kuip heeft, namelijk dat die vreemde net als jij leuke dingetjes met haar kan doen. Misschien kruipt ze al gauw uit zichzelf naar diegene toe.

Meer weten? Ga naar §4.2 van GROEIENDERWIJS.

Terugzoeken van verdwenen voorwerpen of personen

Als Bas naar een doosje grijpt, waar jij een kussentje voor houdt, verwijdert hij dat kussentje en pakt hij alsnog het doosje. De ene reden achter dat verwijderen is dat hij het verband tussen doel en middel begrijpt. De andere is dat het geen ‘uit het oog, uit het hart’ meer is.

Ook op andere manieren krijg je te zien dat Bas weet wat verdwijnen is. Hij zit met een eendje te spelen. Je neem het hem voorzichtig af en verstopt het onder een doek, links naast hem. Hij tilt de doek op en pakt het eendje. Dit is een stap verder dan de vorige fase want toen keek hij verbaasd naar je hand als je iets had verstopt.

Toch is er met Bas’ terugzoeken iets merkwaardigs aan de hand als je zijn eendje nog twee keer verstopt, eerst weer onder de doek links, maar dan onder een kussen rechts. In het eerste geval tilt hij de doek links weer op en pakt hij het eendje. Maar nadat hij het eendje onder het kussen rechts heeft zien verdwijnen, zoekt hij niet daaronder maar onder de doek links!

Dit heet het vertrouwde-plek-verschijnsel. Bas denkt namelijk dat het eendje dáár is, waar hij het voordien met succes heeft gevonden. Hij heeft dus een heel ik-gebonden opvatting van waar dingen zijn.

Het vertrouwde-plek-verschijnsel doet zich ook voor ten aanzien van personen. Bas’ oma, die hij goed kent, past een hele middag op hem. Tel-

kens als ze uit de woonkamer naar de aangrenzende keuken gaat, kruipt hij achter haar aan. Om vijf uur gaat oma weer naar huis. Bas en jij zwaaien haar uit tot ze om de hoek is verdwenen. Terug in de woonkamer zet je hem op de grond. Hij kruipt onmiddellijk naar de keuken en kijkt je beteuterd aan als hij oma daar niet ziet.

Meer weten? Ga naar §4.4 van GROEIENDERWIJS.

De flesproef

Als Laura uit haar fles drinkt en niet al te veel honger meer heeft, neem je de fles voorzichtig van haar af, draai je de fles om en reik je haar die aan met de onderkant naar haar toe gekeerd. Ze draait hem om en gaat weer aan de speen zuigen. In de vorige fase draaide ze de fles niet om en zoog ze aan de onderkant.

Er zijn drie redenen voor Laura's omdraaien. De eerste is dat ze weet dat de speen bij de fles hoort; dat is voor haar een vast verband. Verder weet ze dat die speen er nog steeds is, ook als ze die niet ziet; dat is het vertrouwde-plek-verschijnsel, want de speen zit op een vaste plek aan de fles. Tot slot weet ze dat de onderkant van de fles een hindernis is tussen haar en de speen – door te draaien verwijdert ze als het ware die hindernis.

Meer weten? Ga naar §4.4 van GROEIENDERWIJS.

Kiekeboe

In fase 3 trok Bas wel een doek van zijn eigen gezichtje af, maar nog niet als die op jouw gezicht lag. Dat is nu anders: omdat hij je terug wil zoeken, trekt hij de doek ook bij jou weg. Om dezelfde reden kun je nu kiekeboe met hem doen: vanachter een doek, je handen, een gordijn. Hou wel rekening met het vertrouwde-plek-verschijnsel: wissel niet te vaak het voorwerp waarachter je je verstoppt. En als je al een nieuwe plek neemt kom dan de eerste keer uit jezelf tevoorschijn. Trouwens, zelfs als je je tien keer achter hetzelfde voorwerp verstoppt, vindt hij het nog leuk.

Meer weten? Ga naar §4.5 van GROEIENDERWIJS.